

УДК 343.98:502
DOI 10.32782/2523-4269-2023-84-63-69

Татаренко Світлана В'ячеславівна,
аспірант

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-0227>

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Статтю присвячено вивченню типових слідчих ситуацій, які виникають на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. Після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчий вивчає первинний матеріал про вчинення кримінального правопорушення та наявну доказову інформацію, за результатами оцінки якої створюють слідчі ситуації на початковому етапі розслідування. На наступному етапі розслідування слідчі ситуації формуються за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, встановлення винної особи та вручення повідомлення про підозру. Типовими слідчими ситуаціями є сформований перелік ситуацій, які виникають у процесі розслідування певного виду кримінальних правопорушень на початковому або наступному етапі розслідування. Вони розроблені за результатами вивчення матеріалів слідчої та судової практики. Усі слідчі ситуації, які виникають у процесі розслідування певного виду кримінального правопорушення проти довкілля (наприклад, забруднення атмосферного повітря), є схожими та визначають стан досудового розслідування на певному етапі. Розроблення типових слідчих ситуацій дає змогу сформувати слідчі версії щодо вчинення кримінального правопорушення та окреслити типові рішення й завдання досудового розслідування.

До типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування вказаних кримінальних правопорушень належать:

- 1) ситуація перша – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення протиправних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення проти довкілля;
- 2) ситуація друга – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу встановлено;
- 3) ситуація третя – досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу не встановлено.

Слідчі ситуації, які виникають у процесі розслідування певного виду кримінальних правопорушень проти довкілля, є схожими та визначають обстановку досудового розслідування на певному етапі, а саме наявні в слідства доказові матеріали, що розкривають обставини вчинення кримінального правопорушення.

Ключові слова: методика розслідування, кримінальні правопорушення проти довкілля, слідчі ситуації, типові слідчі ситуації, слідчі версії.

Постановка проблеми. Після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчий вивчає первинний матеріал про вчинення кримінального правопорушення та наявну доказову інформацію, за результатами оцінки якої створюють слідчі ситуації на початковому етапі розслідування. На наступному етапі розслідування слідчі ситуації формуються за результатами проведення слідчих (розшукових) дій, встановлення винної особи та вручення повідомлення про підозру. Типовими слідчими ситуаціями є сформований перелік ситуацій, які виникають у процесі розслідування певного виду кримінальних правопорушень на початковому або наступному етапі розслідування. Вони розроблені за результатами вивчення матеріалів слідчої та судової практики. Усі слідчі ситуації, які виникають у процесі

розслідування певного виду кримінального правопорушення проти довкілля (наприклад, забруднення атмосферного повітря), є схожими та визначають стан досудового розслідування на певному етапі. Розроблення типових слідчих ситуацій дає змогу сформувати слідчі версії щодо вчинення кримінального правопорушення та окреслити типові рішення й завдання досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ситуаційний підхід до досудового розслідування є об'єктом дослідження багатьох науковців: О. О. Алексєєва, В. А. Журавля, В. Д. Берназа, А. В. Іщенка, В. В. Пяковського, М. В. Салтєвського, Ю. М. Черноуса, Ю. М. Шепітька, А. П. Шеремета та ін. Типові слідчі ситуації в процесі розслідування кримінальних право-

порушень проти довкілля розроблено А. Ф. Волобуєвим, С. О. Книженко, О. В. Одерієм, І. П. Осипенком, Р. Л. Степанюк, Ю. М. Туровцем, А. П. Шереметом.

Виклад основного матеріалу. Розслідування відбувається в умовах, що постійно змінюються. Перш ніж ухвалити рішення щодо напрямку подальших дій, необхідних засобів, найбільш доцільних методів розслідування, необхідно максимально повно оцінити своєрідність положення, яке виникло в момент ухвалення рішення. Встановлюючи з різних джерел ознаки кримінального правопорушення, на початковому етапі слідчий повинен діяти відповідно до алгоритмів, рекомендованих криміналістикою для слідчих ситуацій цього періоду розслідування, які спрямовані на активність, наступальність і результативність у встановленні істини [6, с. 277–278].

В. Д. Берназ та М. В. Салтевський говорять, що слідчі ситуації виникають у процесі перевірки заяв і повідомлень, їх називають типовими і класифікують по-різному [3, с. 357]. Дійсно, на початковому етапі розслідування слідчі ситуації є результатом вивчення первинних матеріалів про вчинення кримінального правопорушення та доказів, отриманих під час проведення першочергових слідчих (розшукових) дій і відображають перебіг розслідування, його результативність.

Більшість науковців розглядають слідчі ситуації в широкому та вузькому розумінні. В. А. Журавель зазначає, що в широкому розумінні слідча ситуація є сукупністю умов, що впливають на розслідування й визначають його особливості. Більшу практичну значущість має вузьке розуміння слідчої ситуації як сукупності інформаційних даних, що характеризують стан (обстановку) розслідування на певному етапі [1, с. 287–288].

На думку В. Ю. Шепітька, у широкому розумінні, слідча ситуація – це сукупність усіх умов, що впливають на розслідування й визначають його особливості. Така сукупність найбільш повно характеризує й відображає все, що впливає і може впливати на розслідування злочину, тобто дає змогу вичерпно визначити способи і засоби цілеспрямованого впливу на сформовану слідчу ситуацію. Практично більш значущим є поняття слідчої ситуації у вузькому розумінні – як характеристики інформаційних даних, які має слідство на конкретному етапі розслідування [5, с. 281]. Вважаємо, що слідчі ситуації, які виникають у процесі розслідування певного виду кримінальних правопорушень проти довкілля (порушення правил екологічної безпеки, забруднення атмосферного повітря, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом тощо), є схожими та визначають обстановку досудового розслідування на певному етапі, а саме наявні в слідства доказові матеріали, що розкривають обставини вчинення кримінального правопорушення.

Розслідування будь-якого кримінального правопорушення завжди зумовлюється низкою факторів, які в сукупності формують конкретні слідчі ситуації. Отанні з певною періодичністю повторюються під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень окремого виду (групи). Тому активно використовується ситуаційний підхід до процесу розслідування. З огляду на це розроблено такий метод узагальнення ситуацій, як ситуаційне моделювання. Вирішення слідчих ситуацій можливе тільки через ухвалення правильних тактичних рішень. З цієї метою ситуація оцінюється через осмислення її структурних елементів. Тобто необхідно виокремити та усвідомити сутність кожного з її окремих компонентів, встановити їх взаємозв'язки. Тільки після такої розумової діяльності можна говори-

ти про можливість вибору ймовірних способів їх вирішення. Тож схематично вирішення конкретної слідчої ситуації можна умовно зобразити так:

- 1) аналіз слідчої ситуації, що виникла;
- 2) виокремлення проблемних питань;
- 3) постановка конкретних (тактичних) задач;
- 4) оцінка наявних сил і засобів;
- 5) ухвалення тактичного рішення;
- 6) планування та організація проведення окремого заходу та розслідування загалом;
- 7) проведення тактичних засобів впливу на слідчу ситуацію [7, с. 357].

Зі свого боку, О. В. Одерій стверджує, що на формування слідчої ситуації злочинів проти довкілля впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. До перших з них (об'єктивних) можна уналежити: характер первинних фактичних даних, які стали підставою для початку кримінального провадження (наприклад, інформація щодо забруднення водоймища, одержана від випадкової особи, яка там несподівано опинилася); об'єкт, час (період часу, сезон, пора року тощо), місце, спосіб (механізм) вчинення злочину; характер та ступінь завданої шкоди; характер збереженості первинного стану обстановки місця події та зміни, що внесені в навколишню обстановку злочинним діянням; характер збереженості слідової картини, наслідків та можливість їх вивчення; обсяг та зміст зібраної доказової інформації (показання свідків-очевидців, наявність документів доказового характеру, виявлених слідів та наслідків злочину тощо); наявність та обсяг відомостей, що орієнтують слідчого на можливі джерела (способи одержання) доказової інформації (наприклад, кола як можливих свідків, так і певних документів; необхідність одержання додаткових довідкових даних щодо обстановки, у якій вчинено злочин, тощо); тривалість часу від моменту вчинення злочину до початку кримінального провадження, а також час, який має слідчий для ухвалення рішення і їх реалізації; характер виробництва чи іншої діяльності, під час чого допущено вчинення злочину; технічна оснащеність органу досудового розслідування, можливість залучення додаткових сил та засобів.

Суб'єктивними факторами є: особисті якості, життєвий досвід злочинця; позиція підозрюваного (обвинуваченого) щодо органу досудового розслідування; поінформованість злочинця та інших зацікавлених осіб щодо доказів, які має слідчий; інтенсивність протидії досудовому розслідуванню з боку осіб, зацікавлених у результатах кримінального провадження, наявність (відсутність) конфлікту; ставлення до досудового розслідування потерпілих та свідків; особисті якості та життєвий і професійний досвід слідчого [6, с. 283–285].

Ю. В. Туровець окреслив типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинного знищення (пошкодження) об'єктів природи: перша ситуація – мало місце злочинне знищення (пошкодження) лісових масивів, рибних запасів, територій, взятих під охорону держави, об'єктів природно-заповідного фонду і порушника встановлено; друга ситуація – мало місце злочинне знищення (пошкодження) лісових масивів, рибних запасів, територій, взятих під охорону держави; об'єктів природно-заповідного фонду, але особу, яка це вчинила, не встановлено.

Науковець також розглядає типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених службовою, спеціально уповноваженою, іншою особою через забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів:

– перша ситуація – мало місце забруднення атмосферного повітря (водних об'єктів чи земель) і встановлено місце та джерело забруднення, особу порушника;

– друга ситуація – мало місце забруднення атмосферного повітря (водних об'єктів чи земель), але джерело забруднення та особу, яка це вчинила, не встановлено [8, с. 10].

С. О. Книженко визначила типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля:

1) має місце подія екологічного злочину, і особу, яка його вчинила, встановлено;

2) має місце подія екологічного злочину, і особу, яка його вчинила, не встановлено [2, с. 14].

Розглянемо систему типових слідчих ситуацій, розроблену науковцями А. Ф. Волобуєвим, С. О. Книженко, О. В. Одерієм, Р. Л. Степанюк:

1. Типові слідчі ситуації у процесі розслідування злочинів, які вчиняються через незаконне корисливе вилучення природних об'єктів:

1) ситуація 1. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про незаконне корисливе вилучення природних об'єктів стосовно встановленої особи (яка була затримана з речовими доказами). Завдання розслідування – пошук та одержання інформації про механізм учинення злочину, встановлення всіх епізодів злочинної діяльності та розшук раніше незаконно добутих природних ресурсів;

2) ситуація 2. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про незаконне корисливе вилучення природних об'єктів, учинене невідомою особою. У цій ситуації порівняно з попередньою додатковим завданням розслідування є одержання інформації про осіб, що вчинили злочин, їх розшук та затримання.

2. Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених через забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів або земель, залежать від характеру повідомлення й повноти даних, що слугували підставою для відкриття кримінального провадження, настання шкідливих наслідків і початку розслідування, цілісності слідів забруднення й обстановки місця події, даних про механізм і джерело забруднення та наявності свідків:

1) ситуація 1. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про забруднення атмосферного повітря (водних об'єктів чи земель) і встановлено місце та джерело забруднення й відповідальну особу. Завдання розслідування – пошук та одержання інформації про механізм учинення злочину, встановлення потерпілих та обсягів шкідливих наслідків, що настали в результаті вчинення злочину, збирання й перевірки доказів винності встановленої особи;

2) ситуація 2. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про забруднення атмосферного повітря (водних об'єктів чи земель), але джерело забруднення та відповідальну особу не встановлено. У цій ситуації додатковим завданням розслідування є одержання інформації про джерело забруднення та відповідальну за це особу, а також про механізм учинення злочину, що відображається на проведенні вищезазначених слідчих (розшукових) дій.

3. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування злочинного знищення (пошкодження) об'єктів природи (лісових масивів, рибних запасів, територій, узятих під охорону держави, й об'єктів природно-заповідного фонду) є такі:

1) ситуація 1. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про злочинне знищення (пошкодження)

об'єктів природи встановленою особою. Завдання розслідування – встановити механізм вчинення злочину, всі епізоди злочинної діяльності та шкідливі наслідки злочинної діяльності;

2) ситуація 2. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про злочинне знищення (пошкодження) об'єктів природи не встановленою особою. Завдання розслідування – пошук та одержання інформації про особу підозрюваного, встановлення механізму та наслідків злочину. Проводяться слідчі (розшукові) дії, характерні для попередньої ситуації, але з урахуванням завдання щодо встановлення особи підозрюваного.

4. Типовими ситуаціями початкового етапу розслідування злочинів, учинених через порушення встановлених правил екологічної безпеки, є такі:

1) ситуація 1. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про злочинне порушення правил екологічної безпеки встановленою особою. Завдання розслідування в цьому разі полягають в одержанні інформації про механізм і наслідки вчиненого злочину, встановлення всіх епізодів порушень правил екологічної безпеки, потерпілих осіб і розміру заподіяної шкоди та в збиранні й перевірці доказів винності встановленої особи. Для цього вчиняють такі дії: огляд місця події, огляд транспортних засобів, огляд вилучених знарядь злочину, допит підозрюваного, виїмка й огляд документів, допит свідків і призначення судових експертиз (екологічних, хімічних, ветеринарних, будівельно-технічних тощо);

2) ситуація 2. Кримінальне провадження відкрито за матеріалами про злочинне порушення встановлених правил екологічної безпеки не встановленою особою. У цій ситуації, крім перелічених для попередньої, виконується завдання встановлення винної особи, що відображається на проведенні певних слідчих (розшукових) дій [4, с. 193–195].

В. Д. Берназ та М. В. Салтевський у процесі розслідування екологічних злочинів усі ситуації розділяють на три типи:

1) еколого-господарча ситуація – це одноразовий вплив забруднювальних речовин на живе й неживе довкілля внаслідок спонтанних, разових викидів, скидання забруднювальних речовин. Такі ситуації виникають при прориві дамб, трубопроводів, каналізаційних мереж, очисних споруджень, при аваріях під час транспортування отруйних речовин. Оскільки ситуація є спонтанною, вона зненацька ставить здоров'я людей, рослинний і тваринний світ, надра землі перед фактом забруднення, знищення, що передбачити мало ймовірно. Її ознаками можуть бути лише прогнози, оскільки вони визначаються правилами технічної експлуатації. При порушенні останніх виникає катастрофа (вибух котла, реактора, викид отруйних речовин).

2) еколого-динамічна ситуація – більш поширена, оскільки людина своєю діяльністю постійно створює екологічні ситуації (знищує ліс, забруднює атмосферу, ґрунт тощо). Однак вона стає небезпечною, коли людина порушує екологічний баланс між споживанням ресурсів природи та їх відтворенням. Тому така ситуація й називається динамічною, оскільки вона існує постійно, доки концентрація шкідливих речовин не перевищить граничної допустимі норми. Після цього ситуація з допустимої перетворюється на криміногенну.

3) еколого-прогностична (латентна) ситуація становить собою прогноз про ймовірне настання шкідливих наслідків у майбутньому при появі додаткових ознак-обставин. Ознаки латентної ситуації реально існують: це неточності, прорахунки в проєктуванні й плануванні,

зловживання при проведенні монтажних і будівельних робіт, тобто суб'єктивні ознаки. Під час приймання робіт їх не помітили або не хотіли помітити (дострокове введення в дію підприємства з недоробками). Тому ознаки є реальними і фактично існують латентно. Однак вони самі по собі не призводять до аварії або катастрофи. Для цього необхідні об'єктивні додаткові зовнішні обставини у вигляді порушення гранично допустимих норм експлуатації об'єкта, що в сукупності із суб'єктивними обставинами приводить до аварійних ситуацій [3, с. 357–358].

О. В. Одерій до типових слідчих ситуацій злочинів проти довкілля зараховує:

1) відоме місце події злочину проти довкілля і встановлено особу, яка його вчинила (ця типова слідча ситуація є найпоширенішою в слідчій практиці. Здебільшого кримінальні провадження про вчинення злочинів проти довкілля відкривають на підставі матеріалів, що надходять від спеціально вповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Основним напрямом розслідування для аналізованої ситуації є належна фіксація встановлених фактичних даних, висунення та перевірка версій про подію злочину та всі обставини його вчинення. Відповідний алгоритм початкового етапу розслідування може складатися з таких дій: огляд місця події; слідчий огляд окремих об'єктів (залежно від виду злочину проти довкілля), допит підозрюваного (обвинуваченого), допит свідків, призначення експертиз, проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення співучасників тощо);

2) відоме місце події злочину проти довкілля, але особу, яка його вчинила, не встановлено (у цій ситуації основним напрямом доказування є встановлення осіб, які вчинили злочин. Для окресленої ситуації як відповідний алгоритм початкового етапу розслідування можна рекомендувати: огляд місця події; слідчий огляд окремих об'єктів, допит свідків, проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення особи злочинця, призначення експертиз тощо) [6, с. 295–296].

Водночас О. В. Одерій наводить типові версії в методиці розслідування злочинів проти довкілля:

1) щодо виду події, яку розслідують:

а) мало місце кримінально-каране порушення законодавства про довкілля (Розділ VIII КК України «Злочини проти довкілля»);

б) мало місце кримінально-каране порушення, яке не є екологічним, але його вчинення здатне зашкодити довкіллю:

– загальноєкологічні злочини: «Диверсія» (ст. 113 КК), «Терористичний акт» (ст. 258 КК), «Застосування зброї масового знищення» (ст. 439 КК), «Екоцид» (ст. 441 КК);

– еколого-господарські злочини: «Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами» (ст. 265 КК), «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію» (ст. 265-1 КК), «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах» (ст. 273 КК), «Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки» (ст. 274 КК), «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням» (ст. 325 КК), «Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами» (ст. 326 КК);

в) злочинного порушення законодавства про довкілля не було, але мав місце інший злочин (наприклад, проти власності тощо);

г) мало місце інше правопорушення без ознак злочину (адміністративне (ст.ст. 52-914 та ін. статті КУпАП) або дисциплінарне правопорушення);

д) злочинного порушення законодавства про довкілля не було, а мав місце цивільно-правовий делікт;

2) щодо особи, яка вчинила злочин проти довкілля:

а) злочин скоєно відомою чи не відомою слідчому особою;

б) злочин скоєно особою, яка досягла або не досягла віку кримінальної відповідальності;

в) злочин скоєно одноосібно або групою осіб;

г) злочин скоєно вперше чи неодноразово;

д) злочин скоєно особою, серед функцій якої є або не є виконання певних дій;

е) злочин скоєно посадовцем або іншою особою;

ж) злочин скоєно особою, яку раніше притягали або не притягали до кримінальної відповідальності;

3) щодо поширеності негативних наслідків вчиненого злочину:

а) місцеве поширення тяжких наслідків;

б) регіональне поширення тяжких наслідків;

в) державне або міждержавне (транснаціональне) поширення тяжких наслідків та інші версії [6, с. 298–300].

На нашу думку, виклад типових слідчих ситуацій у процесі розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля є доцільним у поєднанні з типовими слідчими версіями та тактичними задачами й рішеннями. Пропонуємо розглянути такі типові слідчі ситуації:

Ситуація 1. Досудове розслідування розпочато за фактом вчинення протиправних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення проти довкілля:

1) кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконного корисливого вилучення природних об'єктів:

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення правил охорони або використання надр, незаконного видобування корисних копалин (ст. 240 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконного видобування, збуту, придбання, передачі, пересилання, перевезення, переробки бурштину (ст. 240-1 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконного полювання (ст. 248 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України);

2) кримінальне правопорушення вчинене шляхом забруднення природних об'єктів:

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом забруднення або псування земель (ст. 239 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення правил охорони вод (ст. 242 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом забруднення моря (ст. 243 КК України);

3) кримінальне правопорушення вчинене шляхом знищення (пошкодження) природних об'єктів:

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом незаконного заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин (ст. 250 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України);

4) кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення встановлених правил екологічної безпеки:

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення законодавства про континентальний шельф України (ст. 244 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом порушення ветеринарних правил (ст. 251 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом проектування чи експлуатації споруд або систем захисту довкілля (ст. 253 КК України);

– кримінальне правопорушення вчинене шляхом безгосподарського використання земель (ст. 254 КК України);

5) подія кримінального правопорушення не підтверджується.

У цьому разі необхідним є встановлення місця вчинення кримінального правопорушення, встановлення очевидців і потерпілих, характеру завданої шкоди та розміру збитків, а також особи правопорушника. З метою підтвердження інформації про вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та його відмежування від інших кримінальних правопорушень, які хоч і не посягають на довкілля, але здатні значно зашкодити навколишньому середовищу (незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ч. 2 ст. 265 КК України), доцільно оглянути місце події, вилучити речові докази, знаряддя і засоби вчинення кримінального правопорушення, встановити власників об'єктів, яким завдана шкода, допитати їх щодо належності вказаних об'єктів, характеру та розміру завданої шкоди, допитати як свідків очевидців події щодо відомих їм обставин вчинення протиправних дій та особи ймовірного правопорушника.

Ситуація 2. Досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу встановлено:

1) кримінальне правопорушення вчинене фізичною особою, яку затримано у процесі вчинення протиправних дій працівниками правоохоронних органів;

2) кримінальне правопорушення вчинене фізичною особою, яку затримано у процесі вчинення протиправ-

них дій свідками або безпосередньо особами, яким у результаті таких дій завдано шкоди (працівники підприємств, установ і організацій, власники земель, егері, керівники або працівники заповідників, власники заказників);

3) правопорушником є службова особа підприємства, установи, організації, яка відповідає за дотримання правил охорони навколишнього середовища;

4) правопорушником є суб'єкт господарювання.

На цьому етапі розслідування тактичні задачі направлені на закріплення доказової інформації, що вказує на вчинення кримінального правопорушення проти довкілля певною особою, а тому необхідним є: вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення; проведення допиту осіб, які затримали правопорушника в процесі вчинення кримінального правопорушення та очевидців події; призначення експертиз. Якщо правопорушником є службова особа або суб'єкт господарювання, необхідне вилучення функціональних обов'язків такої особи, з'ясування повноважень особи щодо дотримання правил охорони навколишнього природного середовища, вивчення установчих документів підприємства, установи, організації, звітності про виконання заходів з охорони навколишнього середовища, роботи комісій з перевірки діяльності підприємства щодо охорони навколишнього середовища та ін. Також необхідно допитати працівників підприємства, установи, організації щодо відомих їм обставин вчинення кримінального правопорушення та, за необхідності, призначити експертні дослідження.

Ситуація 3. Досудове розслідування розпочато за фактом вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та особу не встановлено:

– правопорушник зник з місця вчинення кримінального правопорушення;

– на особу правопорушника вказано в повідомленні про вчинення кримінального правопорушення державних органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Ця слідча ситуація характеризується відсутністю інформації про особу, яка вчинила протиправні дії, а тому з метою встановлення особи правопорушника необхідно оглянути місце події, вилучити речові докази, знаряддя і засоби вчинення протиправних дій; встановити очевидців події або власників об'єктів, яким завдано шкоди, з метою з'ясування відомих їм обставин вчинення кримінального правопорушення та можливих даних щодо особи, яка його вчинила. З метою отримання додаткової доказової інформації доцільно призначити криміналістичні, екологічні та інші експертні дослідження.

Висновки. Вважаємо, що слідчі ситуації, які виникають у процесі розслідування певного виду кримінальних правопорушень проти довкілля (порушення правил екологічної безпеки, забруднення атмосферного повітря, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом тощо), є схожими та визначають обстановку досудового розслідування на певному етапі, а саме наявні в слідства доказові матеріали, що розкривають обставини вчинення кримінального правопорушення. Розроблення типових слідчих ситуацій дає змогу сформулювати слідчі версії щодо вчинення кримінального правопорушення та окреслити типові рішення й завдання досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики : генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.
2. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів / автореф. дис. ... канд. юр. наук за спеціальністю 12.00.09. ХНУВС. Харків, 2006. 19 с.
3. Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. пос. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.
4. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.
5. Криміналістика : підручник / Кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 464 с.
6. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
7. Пчеліна О. В. Ситуаційна зумовленість розслідування окремих видів злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 2. 2012. С. 349–358.
8. Туровець Ю. М. Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля : автореф. дис. ... 12.00.09. Національний університет державної податкової служби України, Ірпінь, 2012. 19 с.

References

1. Zhuravel, V.A. (2021) Zahalna teoriia kryminalistyky : heneza ta suchasnyi stan : monohrafiia [General theory of criminology: genesis and current state] / V.A. Zhuravel. Kharkiv : Pravo. 448 s. [in Ukrainian].
2. Knyzhenko, S.O. (2006) Kryminalistychna kharakterystyka ta osnovni polozhennia rozsliduvannia ekolohichnykh zlochyniv [Forensic characteristics of criminal offenses against the environment] / avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu 12.00.09 – kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza. KhNUVS. Kh., 19 s. [in Ukrainian].
3. Kryminalistyka (2010) : navch. pos. [Forensic] / V.D. Bernaz, M.V. Saltevskiyi. Odesa : ODUVS. 460 s. [in Ukrainian].
4. Kryminalistyka (2018) [Forensic characteristics of criminal offenses against the environment]: pidruchnyk : u 2 t. T. 2 / [A. F. Volobuiev, O. V. Oderii, R. L. Stepaniuk ta in.]; za zah. red. A. F. Volobuieva, R. L. Stepaniuka, V. O. Maliarovoi ; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv. 312 s. [in Ukrainian].
5. Kryminalistyka (2010): Pidruchnyk [Forensic] / Kol. avt. : V. Yu. Shepitko, V. O. Konovalova, V. A. Zhuravel ta in. / Za red. prof. V. Yu. Shepitka. 4-e vyd., pererob. i dop. Kharkiv : Pravo. 464 s. [in Ukrainian].
6. Oderii, O. V. (2015) Teoriia i praktyka rozsliduvannia zlochyniv proty dovkillia [Forensic characteristics of criminal offenses against the environment]: monohrafiia / O. V. Oderii. Kharkiv : Disa plius, 528 s. [in Ukrainian].
7. Pchelina, O.V. (2012) Sytuatsiina zumovlenist rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv [Situational conditioning of the investigation of certain types of crimes]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2. S. 349–358. [in Ukrainian].
8. Turovets, Yu.M. (2012). Pochatkovyi etap rozsliduvannia zlochyniv proty dovkillia [The initial stage of the investigation of crimes against the environment]. *Avtoref. dys. ... 12.00.09. Natsionalnyi universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, Irpin*. 19 s. [in Ukrainian].

Tatarenko Svitlana,

Postgraduate Student

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-0227>

TYPICAL INVESTIGATORS IN THE INITIAL STAGE OF INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT

The article is devoted to the study of typical investigative situations that arise at the initial stage of the investigation of criminal offenses against the environment. In particular, it is determined that after entering information into the Unified Register of Pre-Trial Investigations, the investigator studies the primary material on the commission of a criminal offense and the available evidentiary information, based on the results of which the investigative situations are formed at the initial stage of the investigation. At the next stage of the investigation, investigative situations are formed based on the results of investigative (search) actions, identification of the guilty person and delivery of a notice of suspicion. Typical investigative situations are a formed list of situations that arise during the investigation of a certain type of criminal offense at the initial or subsequent stage of the investigation. They were developed based on the results of studying the materials of investigative and judicial practice. All investigative situations that arise during the investigation of a certain type of criminal offense against the environment (for example, atmospheric air pollution) are similar and determine the state of the pre-trial investigation at a certain stage. The development of typical investigative situations provides an opportunity to form investigative versions of the commission of a criminal offense and to outline typical decisions and tasks of a pre-trial investigation.

Typical investigative situations of the initial stage of the investigation of the specified criminal offenses include:

- 1) *the first situation – a pre-trial investigation has been initiated on the fact of the commission of illegal actions that have signs of a criminal offense against the environment;*
- 2) *the second situation – a pre-trial investigation has been started on the fact of committing a criminal offense against the environment and the person has been identified;*

3) *the third situation – a pre-trial investigation has been started on the fact of committing a criminal offense against the environment and the person has not been identified.*

Investigative situations that arise during the investigation of a certain type of criminal offense against the environment are similar and determine the situation of the pre-trial investigation at a certain stage, namely the evidentiary materials available to the investigation that reveal the circumstances of the commission of the criminal offense.

Key words: *investigation method, criminal offenses against the environment, investigative situations, typical investigative situations, investigative versions.*

Надіслано до редколегії 27.09.2023